

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 336.71

Євгенія АНДРУЩАК, Богдан МЕЛЬНИК, Оксана ЩУРЕВИЧ

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

***Резюме.** Стаття присвячена дослідженню сучасного стану капіталізації вітчизняної банківської системи. Розглянуто показники, які характеризують рівень капіталізації банківської системи України, а саме: норматив адекватності регулятивного капіталу, коефіцієнт капіталізації та співвідношення статутного і власного капіталу. За допомогою математичних методів визначено прогностичні значення цих показників на наступний звітний період. Надано рекомендації щодо покращення стану капіталізації банківського сектора на макро- та мікрорівнях.*

***Ключові слова:** капіталізація, банківська система, норматив адекватності регулятивного капіталу, коефіцієнт капіталізації, статутний капітал, власний капітал.*

Yevheniya ANDRUSHCHAK, Bohdan MELNYK,
Oksana SHCHUREVYCH

DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF CAPITALIZATION OF UKRAINIAN BANKING SYSTEM

***Summary.** Banking capital is a factor that helps to evaluate the perspectives of development of the banking sector in general and a specific bank in particular. Its size determines the scale of bank's operations. It is necessary to create sufficient amount of capital for effective functioning on the market. It is also necessary to take into consideration the fact that excessive capitalization is negative due to the fact that cash is not used in credit and investment operations. It reduces the profitability of banking business. The insufficient level of capitalization narrows the possibilities of a bank. Thus, it is important to maintain the required level of banks capital so that a bank has a sufficient degree of security and stimulates the growth of the real economy. The purpose of this article is to make recommendations concerning the improvement of bank capitalization. These recommendations are based on the results of methods of forecasting. In this article, the indexes that characterize the level of capitalization of Ukrainian banking sector were examined. These indexes include regulatory capital adequacy ratio, capitalization factor, and the correlation between statutory and equity capitals. In addition, with the help of mathematic methods, the expected indicator values for the following report period were identified. On the basis of the research of the current state of domestic banking system, it was possible to elaborate a model, which defines the peculiarities of the process of capitalization on the macro- and microeconomic levels and describes the following structural elements: the aim, impact factors and the solutions to the problem of capitalization of Ukrainian banking system.*

***Key words:** capitalization, banking system, regulatory capital adequacy ratio, capitalization factor, authorized capital, equity of the banks.*

Постановка проблеми. Кризові тенденції у банківському секторі економіки України протягом 2014 – 2015 рр. продемонстрували незахищеність банківських установ у стресових умовах, а отже, відсутність належної «подушки безпеки» у вигляді банківського капіталу. Як наслідок, за короткий термін 66 банків країни було визнано неплатоспроможними, що суттєво вплинуло на банківську систему, а отже, і на загальну економічну ситуацію. Нині однією з передумов зростання національної економіки є

забезпечення достатнього обсягу капіталу банків та банківської системи в цілому. Саме тому дослідження рівня капіталізації банківської системи України є вкрай актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Капіталізацію банківської системи розглядають як один із важливих чинників подальшого розвитку як банку, так і банківської системи загалом. Дослідженням цієї тематики займалася низка науковців, зокрема: Вовчак О. [1], Диба М. [2], Земан Є. [3], Коренєва О. [4], Краснова І. [2], Кузніченко Я. [4], Манжос С. [6, 7], Міщенко В. [8], Онищенко В. [6, 7], Осадчий І. [1], Сисоєва Л. [9], Стрижак А. [2], Шевцова О. [3], Штанько С. [9] та ін.

Проте варто відзначити, що більшість праць присвячена саме теоретичному обґрунтуванню сутності капіталізації. Дослідження рівня капіталізації банківської системи за допомогою математичних методів не часто зустрічається у працях вітчизняних учених, що й зумовлює практичну та теоретичну значущість цієї статті.

Мета статті – на підставі аналізу сучасного стану капіталізації банківської системи розробити рекомендації щодо покращення її рівня, які б ґрунтувалися на результатах застосування відповідних методів прогнозування.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо найважливіші показники оцінювання капіталізації банківської системи. А саме: норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2), коефіцієнт капіталізації як співвідношення власного капіталу (ВК) та пасивів (ПАСИВИ), а також відношення статутного капіталу (СК) до власного. Суть цих коефіцієнтів така.

Норматив адекватності регулятивного капіталу демонструє здатність банку своєчасно проводити розрахунки за своїми зобов'язаннями. Більше значення цього показника означає, що більшу частину ризиків беруть на себе власники банку і навпаки. Також цей показник характеризує надійність банку. Нормативне значення – не менше 10%.

Коефіцієнт капіталізації передбачає визначення частки власного капіталу у структурі джерел коштів. Рекомендоване значення показника – близько 15%.

Відношення статутного капіталу до власного показує ефективність діяльності банку. Структура власного капіталу містить такі компоненти, як: статутний капітал, емісійні різниці, нерозподілений прибуток, резервні фонди, резерви переоцінки. Тому чим меншою є частка статутного капіталу у структурі власного, тим більшими є його інші складові, створені у процесі діяльності.

Для прогнозування показників оцінювання рівня капіталізації банківської системи використано математичну модель виду [5]

$$\begin{cases} \vec{x}^{(k+1)} = A\vec{x}^{(k)} + B\vec{v}^{(k)} \\ \vec{y}^{(k+1)} = C\vec{x}^{(k+1)}, k = 0, 1, 2, \dots, \end{cases} \quad (1)$$

де $\vec{x}^{(k)}$ – вектор формальних змінних, які відображають загальну динаміку усіх показників; $\vec{v}^{(k)}$ – вектор змінних, які характеризують дію чинників на ринок; $\vec{y}^{(k)}$ – вектор змінних, які відображають показники; k – порядковий номер моменту часу фіксації відповідних значень; A, B, C – дійсні матриці відповідних вимірів.

Така модель дає змогу на підставі попередньо відомих даних здійснити прогноз для відповідних показників. Перевагою такої моделі є те, що взаємозв'язки між різними показниками і чинниками, які на них впливають, є формальними. А це дає змогу

уникнути опису цих неоднозначних взаємозв'язків за допомогою складних аналітичних співвідношень.

Модель для прогнозування ми будували на підставі аналізу вказаних показників за період з 01.01.2010 р. до 01.10.2015 р. Початок терміну вибрано з міркувань, що саме тоді банківська система почала відновлюватися після наслідків кризи 2008 – 2009 рр., а це характеризувалося певною динамікою. Кінець терміну зумовлений наявністю даних, які узагальнює й надає Національний банк України (НБУ).

Ми розглядали середнє значення кожного з показника по групі² банків. Щоквартальні значення показників для кожної групи наведено на рис. 1 – 3.

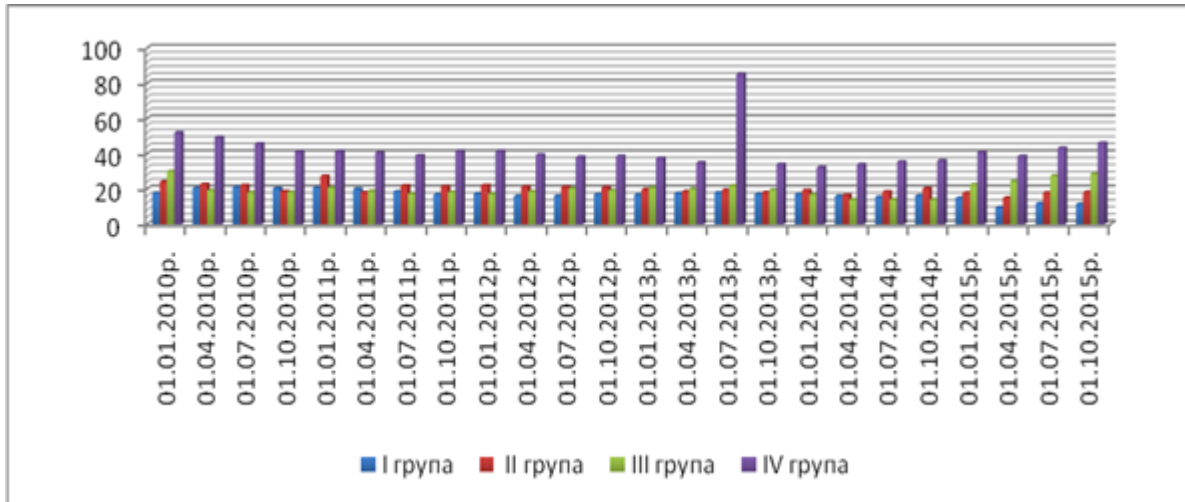

Рисунок 1. Значення нормативу H2 за групами банків

Figure 1. The value of the regulatory capital adequacy ratio by groups of banks

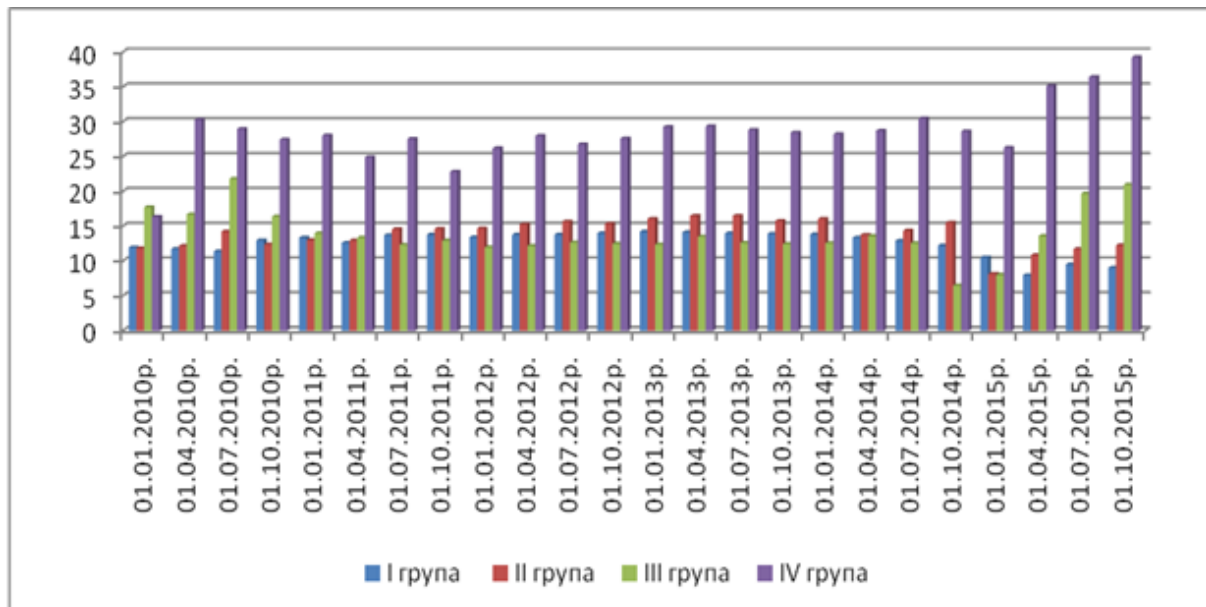

Рисунок 2. Значення коефіцієнта капіталізації за групами банків

Figure 2. The value of the capitalization factor by groups of banks

²Починаючи з 01.01.2016р. НБУ змінив порядок поділу банків на групи. Відтепер передбачені такі групи: банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп, I група (банки, в яких зосереджено більше 0,5% активів банківської системи) та банки II групи (контролюють менше 0,5% активів).

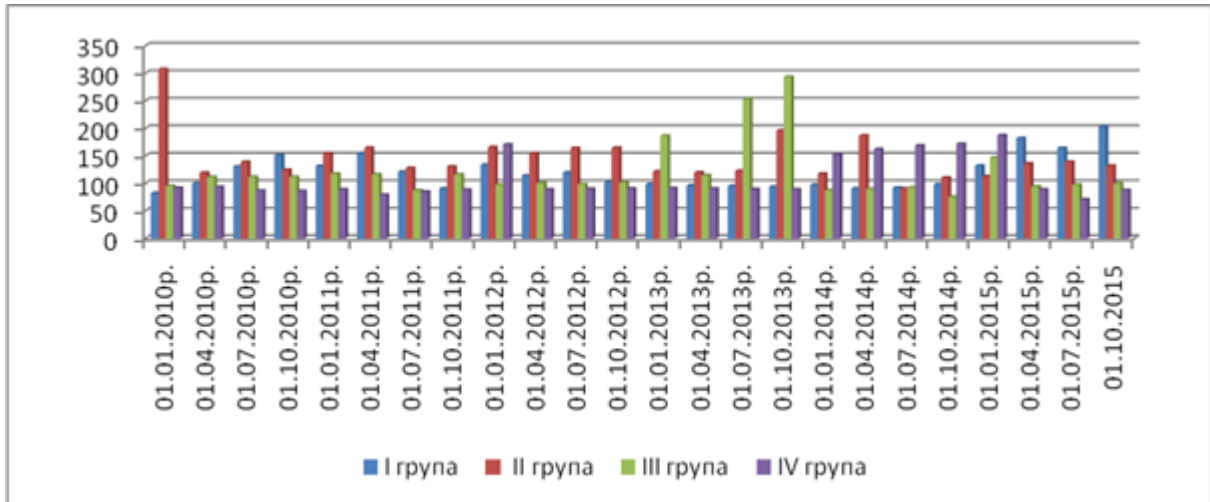

Рисунок 3. Значення показника ВК/ПАСИВИ за групами банків

Figure 3. The value of the indicator equity capital/liabilities by groups of banks

Узагальненим чинником, який впливає на показники, ми вибрали ознаку групи. Отже, кількість компонент вектора $\bar{y}^{(k)}$ дорівнює 3 (відповідає кількості показників), а кількість компонент вектора $\bar{v}^{(k)}$ дорівнює 4 (відповідає кількості груп).

Для побудови математичної моделі (1) ми застосували алгоритм Хо-Калмана [5]. На підставі цієї моделі вдалося спрогнозувати досліджувані показники на майбутній період. Прогнозовані значення для кожної групи банків подано у табл. 1, а їхні прирости відносно попереднього періоду – у табл. 2.

Таблиця 1

Прогнозні значення показників капіталу за кожною групою банків, %*

Table 1

The expected value of indicators of capital by groups of banks

Групи банків	H2	ВК/ПАСИВИ	СК/ВК
I група	11,13	8,05	200,69
II група	19,54	14,04	94,18
III група	30,17	27,05	276,91
IV група	49,64	55,71	235,11

*Складено авторами за результатами обчислень.

Таблиця 2

Прогнозний приріст показників*

Table 2

The expected increase of indicators

Групи банків	H2	ВК/ПАСИВИ	СК/ВК
I група	-0,9	-11,0	-1,2
II група	7,7	14,5	-28,6
III група	5,8	29,0	176,3
IV група	7,6	41,9	168,3

*Складено авторами за результатами обчислень.

Проведемо аналіз динаміки показників для кожної групи за попередні періоди і на період прогнозування. Перша група – найбільші банки. Протягом усього терміну дослідження (2010 – 2015 рр.) у середньому по групі найменше значення нормативу Н2 спостерігалось лише на 01.04.2015 р. – 9,42%, в решту періодів перевищувало нормативне значення 10%. В усі інші квартали цього терміну значення показника перебуває у межах 11 – 20%. Це означає, що рівень достатності регулятивного капіталу в першій групі банків є трохи вищим від мінімально встановленого, проте недостатнім у кризових умовах покрити існуючі ризики. Відповідно, цій групі банків потрібно подбати про підвищення якості регулятивного капіталу.

Коефіцієнт капіталізації у середньому за першою групою банків коливається у межах від 9,04% до 14,22%, що при рекомендованому значенні не досягає необхідного рівня. Тобто, у структурі пасивів власний капітал займає незначну частку, натомість переважають зобов'язання фізичних та юридичних осіб. Якщо теоретично уявити ситуацію, що фізичні та юридичні особи посилено вилучатимуть вкладені кошти, то для банківських установ це матиме руйнівні наслідки. Тому банкам цієї групи доцільним є нарощування власного капіталу.

Відношення статутного капіталу до власного демонструє значення у межах від 82,52% до 203,13. У цілому за даними рис. 3 значення цього показника є близьким до 100% на більшість звітних дат.

Проте за результатами моделювання прогноз на наступний звітний період вказує на погіршення аналізованих показників (табл. 1 – 2), а саме: темпи приросту Н2 (-)0,9%, коефіцієнта капіталізації – (-) 11,0%, відношення статутного і власного капіталу – (-) 1,2%. Значення показників будуть такими: Н2 – 11,13%, коефіцієнт капіталізації – 8,05%, відношення статутного до власного капіталу – 200,69%.

Кризові тенденції в економіці знайшли своє віддзеркалення у банківській системі. Найбільші банки концентрують у собі підвищені ризики. Тому для них важливим завданням залишається підвищення абсолютного розміру власного капіталу та покращення якості складових його елементів. Це дозволить банкам залишатися платоспроможними, у кризових умовах не лише не збанкрутувати, а й своєчасно проводити розрахунки за своїми зобов'язаннями.

Друга група банків – великі банки. Значення нормативу Н2 у середньому по цій групі є вищим, ніж у першій групі, та коливається у межах від 14,9% до 27,25%, що свідчить про кращий рівень капіталізації.

Частка власного капіталу у структурі пасивів є низькою – 8,17% до 16,48%.

Відношення статутного капіталу до власного лише на 01.07.2014р. було менше 100%, надалі ж перевищує його. Тому можемо зробити висновок про збиткову діяльність цих банків та вичерпання страхових резервів.

Згідно з результатами прогнозування на наступний звітний період ситуація у банків другої групи покращиться (див. табл. 1 – 2): темпи приросту нормативу Н2 – 7,7% (значення – 19,54%), коефіцієнта капіталізації – 14,5% (до 14,04%), відношення статутного до власного капіталу – (-) 28,6% (становитиме 94,18%).

Третя група банків – середні банки. Норматив Н2 демонструє такі значення: від 13,97% до 29,89. Як правило, у більшості розглянутих періодів перевищує нормативне значення майже у 2 рази, що свідчить про достатній рівень капіталізації цієї групи банків. Значення коефіцієнта капіталізації – від 6,48% до 21,81%. Співвідношення статутного і власного капіталу є таким: від 75,36% до 293,65%. Загалом же максимальні значення були лише у 3-х з 24-х аналізованих періодів, решту – коливались до 100%, а також незначно перевищували 100%. Це означає, що банки достатньо ефективно функціонують на ринку, отримуючи прибуток. За даними прогнозування (див. табл. 1 – 2) ситуація є втішною на наступний звітний період за двома показниками: темпи приросту Н2 – 5,8%

(до 30,17%), коефіцієнта капіталізації – 29,0% (до 27,05%). Співвідношення статутного та власного капіталу становитиме 276,91%, що пояснюється збитковою діяльністю цієї групи банків, вичерпанням резервів за активними операціями, що є наслідком кризових подій 2014 – 2015 рр.

Четверта група банків – малі банки. Станом на 01.10.2015р. їхня кількість становила 73 банки. Норматив Н2 значно перевищує мінімально допустиме значення 10% – у всі досліджувані періоди становить від 32,23% до 85,29%, що свідчить про значний запас міцності у цих банках та достатній рівень капіталізації.

Коефіцієнт капіталізації також є вищим, ніж в інших групах банків, – від 16,37% до 39,26%, що є позитивним, оскільки дозволяє банкам витримати «стресові» ситуації у банківському секторі. Відношення статутного до власного капіталу – від 71,18% до 187,79%. В основному протягом більшості аналізованих періодів цей показник був меншим 100%, що пояснюється успішною прибутковою діяльністю цієї групи банків.

Прогнозування на наступний звітний період дає такі результати (див. табл. 1 – 2): темпи приросту Н2 – 7,6% (до 49,64%), коефіцієнта капіталізації – 41,9% (до 55,71%), відношення статутного до власного капіталу – 168,3% (до 235,11%).

Проведене нами дослідження дає змогу зробити низку висновків.

Малі та середні банки демонструють вищий рівень капіталізації порівняно з найбільшими та великим. Водночас політика Національного банку України спрямована на різке зменшення кількості малих та середніх банків. Такі дії знайшли відображення у постановах НБУ № 58 від 04.02.2016р., № 242 від 07.04.2016р., в яких центральний банк зобов'язав банки збільшити абсолютний розмір статутного капіталу.

Намагання акціонерів швидкими темпами збільшити статутний капітал можуть бути зведені нанівець в умовах банківської кризи, що не дозволяє отримати значні прибутки, та спаду в економіці. Тому постанова № 242 матиме наслідком або скорочення кількості малих та середніх банків, які не зможуть вчасно докапіталізуватися власниками, або збільшення кількості злиттів і поглинань. Останній варіант є найбільш вірогідним, оскільки у засобах масової інформації нещодавно з'явилась інформація щодо активної роботи НБУ стосовно змін до законодавства, що стосуються спрощення процедур злиття і поглинання, проведення яких раніше тривало 1 – 2 роки та їх пришвидшення до 3 – 4 місяців. Ситуація складається таким чином, що регулятор має намір очистити ринок від малих та середніх банків, які успішно працюють, знайшли свою нішу на ринку, витримали кризові тенденції 2014 – 2015 рр. Така політика НБУ застаріла і не базується на кращих європейських практиках, як часто можна почути від керівництва НБУ, оскільки у більшості таких країн банк може функціонувати, маючи статутний капітал 5 млн. євро.

Наприклад, мінімальний розмір капіталу для ведення універсальної банківської діяльності більшості країн ЄС складає від 5 – 7 млн. євро – Австрія, Болгарія, Мальта, Литва, Німеччина, Польща, Словенія, Угорщина, Хорватія. Деякі країни встановлюють диференційовані вимоги до різних типів банків – у Німеччині іпотечні банки повинні сформувати капітал у розмірі 25 млн. євро, а якщо банківські установи займаються лише торгівлею цінними паперами, то достатнім є лише 730 тис. євро [11].

Ще одним наслідком такої політики може стати зниження конкуренції на ринку банківських послуг через загрозу її монополізації. Це показує непослідовність та нераціональність дій регулятора, який щоразу акцентує увагу на передовому досвіді європейських країн, проте він засвідчує якраз протилежне – саме у розвинених країнах ефективно функціонують різні види банків, незалежно від їх розмірів.

Такими діями НБУ дбає не про надійність банківської системи як орієнтир виходу з кризи та подальшого розвитку, а лише про абсолютні показники діяльності банків, які часто не відображають реального стану справ в установі.

Світова фінансова криза 2008 – 2009 рр. наочно продемонструвала, що не можна допустити збільшення розмірів банків до такого рівня, аби вони диктували умови регулятору – це є так звана проблема «too big to fail», тобто занадто великий, щоб збанкрутувати. Саме найбільші банки концентрують у собі підвищені ризики та можуть дестабілізувати банківський сектор при погіршенні умов їхнього функціонування або у випадку кризи. Таким чином, НБУ не прагне використати уроки та аналізувати наслідки цієї кризи, натомість намагається своїми діями та рішеннями якраз посилити цю проблему.

Тому вважаємо, що вимоги регулятора щодо формування статутного капіталу новостворених банків у розмірі 500 млн. грн. (близько 16 млн. євро) в умовах кризи є завеликими. Таким чином, НБУ потрібно розглянути пропозицію щодо зменшення розміру статутного капіталу при створенні нового банку до суми, еквівалентної 5 млн. євро – близько 150 млн. грн.

Крім того, акцент має зміститися у бік якісних показників – визначальним показником має бути достатність капіталу для покриття ризиків. Базельськими угодами про капітал, зокрема Базелем I, II та III, імплементація останнього якраз є головним завданням НБУ у найближчій перспективі, зазначено про важливість відносних показників капіталу. Розглянуті відносні показники демонструють вищі значення у малих та середніх банків, що підтверджує кращий стан справ з капіталізацією саме у цих банках. Тому нелогічно видається вимога НБУ щодо збільшення розміру капіталу малих та середніх банків, які й так є добре капіталізованими. Натомість регулятору на даному етапі потрібно посилено приділяти увагу нагляду за діяльністю найбільших та великих банків, які потребують додаткової капіталізації.

Незаперечним є той факт, що капіталізація банківської системи, як одна з найголовніших характеристик її розвитку, відображає достатність капіталу в економіці, а також перспективи подальшого розвитку національної економіки. Проведене нами дослідження дало змогу дійти висновку про недостатній рівень капіталізації вітчизняного банківського сектора. Вирішення проблеми неналежної капіталізації потрібно здійснювати комплексно, враховуючи різні аспекти та особливості української банківської сфери на макро- та мікрорівні (рис. 4).

На мікрорівні, тобто конкретно у банківській установі, проблема капіталізації тісно переплітається з якістю активів (зокрема, кредитного портфеля), під які формуються резерви, що, своєю чергою, є складовими капіталу. Тому банк повинен своєчасно проводити моніторинг якості активів, ефективно управляти ризиками, слідкувати за рівнем кваліфікації менеджменту, а також особливу увагу приділяти корпоративній культурі в установі. Дотримання цих рекомендацій сприятиме надійній роботі банку, підтриманню довіри до банківської установи; забезпечуватиме захист інтересів вкладників, кредиторів; загалом визначатиме ефективність та перспективи розвитку банку.

Основними чинниками, що здійснюють безпосередній вплив на рівень капіталізації банківської системи України (макрорівень), є такі:

- Макроекономічна ситуація у країні.
- Ринкова кон'юнктура.
- Рівень розвитку фондового ринку.
- Регулятивна політика НБУ.
- Глобалізація як можливість виходу на зовнішні ринки для залучення додаткових ресурсів.

Вирішення проблеми достатності обсягу капіталу у банківській системі матиме такі позитивні наслідки:

1. Підвищення довіри до банківської системи.

2. Сприяння економічному зростанню.
3. Визначення перспектив розвитку банківської системи.
4. Стабільність функціонування банківських установ.

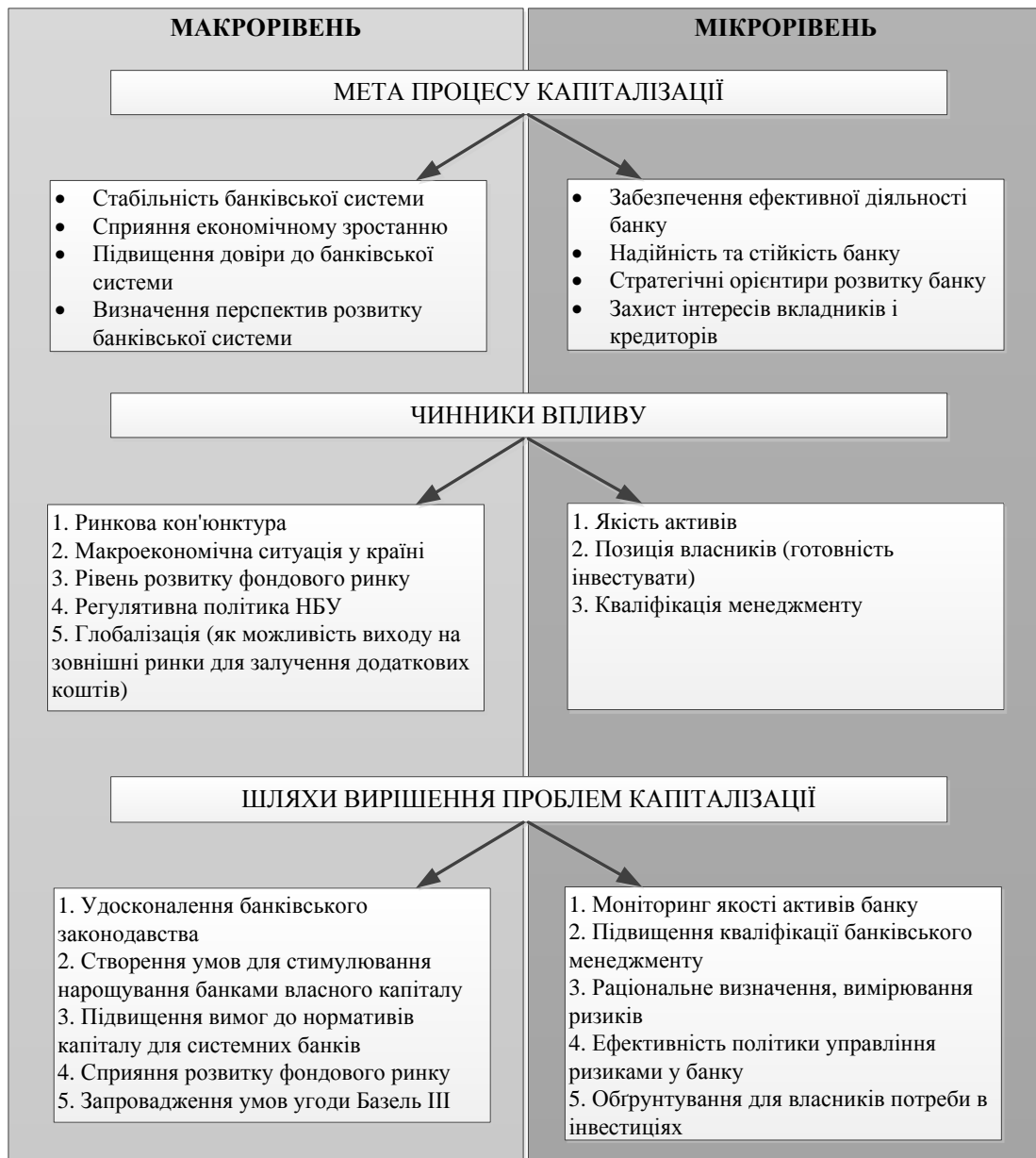

Рисунок 4. Сучасний стан капіталізації банківської системи України

Figure 4. The modern conditions of the capitalization of the Ukrainian banking system

Висновки. Проблема капіталізації є одним зі стримуючих факторів розвитку вітчизняної економіки. Національному банку як регулятору та гаранту стабільності банківської системи необхідно подбати про належний рівень капіталізації банків, оскільки він є запорукою успішного розвитку як банку, так і банківської системи.

Conclusions: The problem of capitalization of is one of the deterrents of the development of domestic economy. The National Bank has to take care of the sufficient level of capitalization of banks because it is the guarantee of the successful development of the banking system.

Використана література

1. Вовчак, О. Сучасні інструменти реструктуризації вітчизняної банківської системи [Текст] / О. Вовчак, І. Осадчий // Вісник Національного банку України. – 2014. – Випуск № 12. – С. 13 – 17.
2. Диба, М. Методологічні підходи до трактування сутності капіталізації банківської системи [Текст] / М. Диба, І. Краснова, А. Стрижак // Вісник Національного банку України. – 2014. – Випуск № 1. – С. 22 – 29.
3. Шевцова, О. Управління капіталом банку з метою підвищення рівня капіталізації [Текст] / О. Шевцова, Є. Земан // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – Випуск № 5 (2). – С. 156 – 162.
4. Коренева, О. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом [Текст] / О. Коренева, Я. Кузніченко // Вісник Національного банку України. – 2013. – Випуск № 10. – С. 43 – 49.
5. Мельник, Б. Моделювання діяльності банку в умовах дії різних джерел ризику [Текст] / Б. Мельник // Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Наук. збірник «Формування ринкової економіки в Україні»; за ред. В.Є. Швеця. – Львів: Інтереко, 2005. – Спецвип. 15 – Ч. 1. – С. 402 – 407.
6. Онищенко, В. Капіталізація банківської системи України у контексті підвищення її надійності та фінансової стійкості [Текст] / В. Онищенко, С. Манжос // Економіка і регіон. – 2013. – Випуск № 2 (39). – С. 3 – 9.
7. Онищенко, В. Капіталізація банків як інструмент підвищення конкурентоспроможного потенціалу банківської системи України [Електронний ресурс] / В. Онищенко, С. Манжос – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pprbsu/2012_35/35_01_05.pdf
8. Міщенко, В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи [Текст] / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – Випуск № 7. – С. 11 – 17.
9. Сисоєва, Л. Проблемні аспекти капіталізації банків України [Текст] / Л. Сисоєва, С. Штанько // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – Випуск 2 (35). – С. 42 – 47.
10. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
11. Аргументи та пропозиції УКБС щодо наслідків постанови НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbs.org.ua/index.php?get=19&law_id=3892

Отримано 22.09.2016

УДК 329.321

Ольга КРАУЗЕ

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АВТОМОБІЛЕБУДІВНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Резюме. Досліджено особливості розміщення та розвитку підприємств вітчизняного автомобілебудування. Визначено сприятливі та загрозові чинники розвитку автомобілебудівної промисловості України. Здійснено аналіз платоспроможного попиту на легкові та комерційні автомобілі, місткість українського авторинку. Встановлено основних конкурентів українського автопрому на теперішній час і на найближчу перспективу. Визначено основні чинники активного розвитку автомобілебудівної промисловості України.

Ключові слова: автомобілебудівна промисловість України, автомобілебудування, конкурентоспроможність, експорт автомобілів, імпорт продукції автомобілебудування, платоспроможний попит, рейтинг продажів, місткість ринку.

Olga KRAUSE

**TRENDS OF MARKET'S DEVELOPMENT OF UKRAINIAN
AUTOMOBILE INDUSTRY**

Summary. It was investigated particularity of location and development of native motor industry enterprises. It was determined, that Ukrainian car industry characterized by a clear specialization in the